

Hüseyin YILDIZ (2019). Eski Türkçenin İzinde. Ankara: Akçağ Yayınları. 173 s., ISBN: 978-605-3425-16-8

Ekinsu GÜL *

29-30 Nisan 2019 tarihlerinde Ordu Üniversitesi'nde yapılan *Eski Türkçe Araştırmaları Çalıştayı*'nda sunulan tebliğlerin yanı sıra, çalıştayda sunulmayan birkaç yayını da içeren eser Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Yıldız'ın kaleme almış olduğu söz başı ile takdim edilmiştir. Yıldız, söz başında, anadilimiz olan Türkçenin bilinen en eski yazıtlarının XII. Karl ve I. Petro'nun farkında olmadan başlattıkları, adeta bir zincir şeklinde ilerleyen ve elimize ulaştığında Türk dilinin söz varlığını yüzyıllar öncesine kadar götüren Bengü Taşlar, Orhun Yazıtları, Kutadgu Bilig ve Dîvânü Lügâti't-Türk'ün bulunma hikâyelerine değinmiştir. Bunun devamında Türkiye'deki Eski Türkçe kürsüsünün kurucuları ve bu kuşağın günümüze kadar olan takipçilerinin isimlerini vererek Eski Türkçe hakkında çalışanlara ulaşabileceğimiz bir isim listesi sunmuştur.

Daha önceleri doğrudan Eski Türkçe konulu muhtelif toplantılar düzenlenmişti. Bunların da bazılarının bildiri kitapları yayınlanarak

okuyucuya sunulmuştu. 1988'de başlayıp 1992'ye kadar süren Sovyet-Türk Kolokyumlarından 8-14 Haziran 1990'da Almatı'daki toplantı Köktürk Anıtları (Dil, Edebiyat, Tarih, Arkeoloji, Sanat, Kültür) ile doğrudan Eski Türkçeye yönelikti. Bu toplantının bildirileri 1990 TDAY-Belleten özel sayısında neşredilmişti.

II. Milletler Arası Göktürk Anıt ve Yazıtları Kolokyumu 23-30 Nisan 2000 İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları enstitüsünce düzenlenmişti. Bu kolokyumun bildirileri de 2000 TDAY-Belleten özel sayısı olarak okuyucularla buluşturulmuştu.

18-20 Kasım 2009 tarihlerinde Afyon Kocatepe Üniversitesinde düzenlenen I. Uluslararası Uzak Asya'dan Ön Asya'ya Eski Türkçe Bilgi Şöleni adı altında yapılan toplantının da bildirileri bir kitap olarak 2010 yılında yayınlanmıştı.

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafınca 26-29 Mayıs 2010 tarihlerinde Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl başlıklı III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumunda da doğrudan Eski Türkçe konulu bildiriler sunulmuştu. Bu bildiriler de 2011 yılında yayınlandı.

Kitap Değerlendirme

Makale Gönderim Tarihi: 06.03.2020; Yayına Kabul Tarihi: 15.03.2020

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, MUĞLA; ORCID: 0000-0002-0143-448X, E-posta: ekinsugul10@gmail.com

Elimizdeki bildiriler kitabını ihtiva eden çalıştay, konusunda yapılan son bilimsel toplantının kitabıdır.

Kitapta bildiriler konularına göre tasnif edilip sekiz bölüm halinde sunulmuştur. Kitabın ilk bölümünün adı olan *Eski Türkçe Çalışmalarına Genel Bir Bakış*; Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'un Eski Türkçe Araştırmaları Çalıştayı'nın kapanış oturumunda yaptığı genel bir değerlendirmenin yazıya geçirilmiş halidir. Ercilasun'un, değerlendirmesinde Türkolojinin sandığımızdan çok daha geniş bir alan olduğunu söyleyerek tek bir sözcüğün bile bir makale veya bildiri konusu olacak kadar tarih serüveninden geçtiğini ve henüz üzerine çalışılmamış birçok konu olduğunu dile getirerek bu nesli takip edecek genç nesle de bir göndermede bulunduğunu anlıyoruz. Ercilasun, aynı zamanda Türkolojiyi, bazı kaynaklarda Türklük Bilimi/Türkiyat adıyla da geçer, kendi dilimiz olarak incelememizin aynı zamanda bir görev olduğunu da dile getirmiştir. Bazı zorunlu şartlar yüzünden Türkolojiyi çok iyi takip edemediğimizi dile getiren Ercilasun; kanımca Türklük Bilimi ile ilgilenenlerin, henüz ülkemizde pek çalışma yapılmamış kaynaklar için en azından bir dil bilmesi gerektiğini dile getirmektedir.

Kitabın Eski Türk Bengü Taşları adlı ikinci bölümünde iki yazı yer almaktadır. Bunlardan ilki Erhan Aydın'ın kaleme almış olduğu *Eski Türk Yazıtlarının Anlatıcıları Kimlerdi?* adlı bildirisidir. Giriş, Kağanlık Yazıtlarının Anlatıcıları, Diğer Yazıtların Anlatıcıları ve Sonuç olarak başlıkları olan bu bildirinin giriş bölümünde Eski Türk yazıtlarının yazılış ve dikiliş nedenine kısaca değindikten sonra bu yazıtlarda anlatılanların nasıl hatırdaki tutulduğu problemine fikir olabilecek birkaç görüş dile getirmiştir.

Bu bölümün ikinci yazısı olan *Yenisey Yazıtlarında {+KA}* Yaşar Şimşek tarafından kaleme alınmıştır. Giriş, {+KA}'nın Tarihî ve Günümüz Türk Lehçelerindeki Durumu, Yenisey Yazıtlarında {+KA} ve Sonuç olmak üzere dört başlıktan meydana gelen bu çalışmanın giriş bölümünde yazar, yazıtlarının dil özelliklerini veya söz varlığını konu alacak çalışmalar yaparken göz önünde bulundurmanız gereken bir takım problemleri dile getirmiştir.

Kitabın üçüncü bölümü olan 'Eski Uygur Bitigleri' kısmında üç çalışma yer almaktadır. Bunlardan ilki Ferruh Ağcanın kaleme almış olduğu *Eski Uygurcada Gerçekten n-diyalekti ve y-diyalekti Var mı?* adlı çalışmadır. Bu çalışmanın giriş bölümünde Ağca; diyalektlerin genel olarak oluşma şartları, diyalektoloji araştırmalarında karşılaşılan güçlüklerle değinmiş ve bu araştırmaların kaynaklarının çoğu zaman sınırlı olduğunu dile getirmiştir. Çalışmanın Eski Uygurcanın Diyalektleri Hakkında Görüşler kısmında Eski Türkçede diyalektlerin olup olmadığı Türkolojinin bugün de meşguliyeti alanında olduğunu söyleyen Ağca, Türk runik harfli yazıtlarda dahi diyalektoloji çalışmalarının olduğunu kaleme almıştır.

'Eski Uygur Bitigleri' bölümünün ikinci çalışması Bülent Gül'ün kaleme aldığı *Eski Uygurcadan Moğolcaya Geçen tükel Sözcüğü ve esen tükel İbaresini Üzerine* adlı çalışmadır. Bu çalışmada Gül, Eski Uygurca sözcükleri içinde "tam, bütün, bütünüyle, tamamen, iyi" anlamları ile geçen *tükel* sözcüğü ve *esen* sözcüğü ile birlikte ikileme olarak kullanılan *esen tükel* ikilemesinin Moğolcadaki durumu incelemiş ve karşılaştırmıştır. Tükel ve esen tükel olarak başlıkları olan çalışmada tükel başlığı altında sözcüğün türediği tüke- fiilinin anlamlarından bahsetmiş, akabinde Kültigin ve Bilge Kağan yazıtlarından örneklemeler yapmıştır.

'Eski Uygur Bitigleri' bölümünün son çalışması Hüseyin Yıldız'ın kaleme aldığı *Eski Uygur Metinlerinde Bir Karakter Analizi Kuan Şi İm Pusar (觀世音菩薩 -Avalokiteśvara)*

adlı yazıdır. Çalışma dört başlık altında incelenmiş ve üçüncü başlık iki alt bölüme ayrılmıştır. Bunlar: Eski Uygurca Kuan Şi İm Pular Metni Hakkında, Kuan Şi İm Pular Kimdir?, Eski Uygurca Metinden Tanıklara Kuan Şi İm Pular'ın Özellikleri ve Canlılar Üzerindeki Etkileri (3.1. Genel Özellikleri, 3.2. Adını Ananlar Üzerindeki Etkileri), Dinî-Mitolojik Kahraman Tipleri ve Kuan Şi İm Pular'dır. Türkçeye 'Asil Dinin Nilüfer Çiçeği Kitabı' olarak çevrilen ve bu eserin 25. bölümünün Eski Uygurcaya tercümesi olan Kuan Şi İm Pular hakkında Radloff, Tekin ve Özcan'ın çalıştığını kaleme alan yazar Tekin ve Özcan'ın okuyuşlarındaki transkripsiyon farklılıklarını belirtir. Daha sonra eserdeki ana ve yardımcı kahramanların Eski Uygurca ve Sanskritçe isimlerini, metinde hangi fikrin işlendiğini ve metnin nasıl ilerlediğini dile getirmiştir

Kitabın dördüncü bölümü olan *Eski Türkçe ve Tarihî Türk Lehçeleri* bölümünde iki çalışma bulunmaktadır. Bunlardan ilki Serkan Şen'in kaleme almış olduğu *Dîvānu Lügātî't-Türk'ü Şekillendiren Yazı Dili Söz Varlığı Açısından Dönemin Hangi Lehçesine Dayanır?* adlı çalışmadır. Bu çalışmada Şen, Dîvānu Lügātî't-Türk'ün sözlük olarak kaleme alındığı ve madde başlarının daha anlaşılabilir olması için sözcüklerin geçtiği örneklerin verildiğini dile getirmiş, aynı zamanda Kaşgarlı Mahmud'un eseri Hakaniye Türkçesiyle kaleme almasını yazı dilinin devletin gölgesinde geliştiği kanısına varmıştır. Şen'in bu çalışmayı kaleme almasındaki amaç, söz varlığı açısından yazı diline en çok katkı sağlayan lehçenin Hakaniye Türkçesinin özünü oluşturabileceği düşüncesidir.

Abdulkadir Öztürk'ün kaleme aldığı *Doğu Avrupa Kıpçak Türkçesinde Eski Türkçenin İzleri* çalışması dördüncü bölümün ikinci çalışmasını oluşturmaktadır. *Giriş* başlığı altında Kıpçakların -takip edilebilen- tarih sahnesine çıkışları ve bilinen ilk metinleri olan Codex Cumanicus'un 14. yüzyılın başlarında tamamlandığı bilgisini verdikten sonra Kıpçakların tarih sürecinde hangi coğrafyalarda yazı dili olarak kullanıldığından bahsetmiştir. Öztürk, *Doğu Avrupa Kıpçak Türkçesi* adlı başlığın altında Doğu Avrupa Kıpçak Türkçesinin Don nehri ile Tuna nehri arasında kalan ve Doğu Avrupa'nın bir bölümünü de kapsayan bu bölgede yazı dili olarak kullanıldığını söyler. Doğu Avrupa Kıpçak Türkçesinin bir tasnifini de sunmuştur.

Kitabın beşinci bölümü *Eski Türkçe ve Çağdaş Türk Lehçeleri* adındadır. Bu bölümün ilk yazısı Ekrem Arıkoğlu'na ait olan *Eski Türkçeden Tuvacaya* adlı çalışmadır. Bu çalışmada Arıkoğlu Tuvaların bugünkü yaşadıkları bölgede bu güne kadar kimlerin yaşadığını ve Tuvaların Göktürkler ve Uygurlar zamanından beri buldukları bölgede meskûn oldukları için Eski Türkçenin birçok özelliğini koruduklarını dile getirmiştir. Arıkoğlu Tuvacanın fonetik, morfolojik ve leksik özelliklerini on madde hâlinde sunmuştur.

Bölümün ikinci yazısı Feyzi Ersoy'un kaleme almış olduğu *Eski Türkçe-Çuvaşça İlişkisi*'dir. Bu çalışmada Çuvaşça'nın Altay dilleri ile bir ilgisi olduğundan ve Çuvaşçanın Türk lehçeleri tasniflerinde hangi konumda konumlandırıldığını farklı araştırmacıların tasniflerinden örneklerle belirtmiştir. Çalışmada Çuvaşça ve Eski Türkçenin benzerlikleri fonetik, morfolojik leksikolojik ve sentaktik karşılaştırmalarla değerlendirilmiştir.

Kitabın altıncı bölümünün ismi *Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesi Ağızları*'dir. Bu bölümdeki tek çalışma Tuncer Gülensoy'un *Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında Yaşayan Eski Türkçe Sözcükler* adlı çalışmasıdır. Yazar, bu çalışmanın ilk kısmında Türkiye Türkçesinde ağızların oluşma nedenlerini açıklamıştır, akabinde çalışmanın konusunun ana çizgisini kelime başında c-, y- ve Ø- ile ilgili olacağını belirtmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında Gülensoy, ön seslerine göre bazı sözcüklerin Türkiye Türkçesi ağızlarındaki örneklerini incelediğini ve başka bir çalışma yapıldığında da farklı sonuçların elde edilebileceğini ifade eder.

Kitabın yedinci bölümü olan *Eski Türkçe ve Dilbilimi* kısmı iki adet çalışmadan oluşmaktadır. Bunlardan ilki Faruk Gökçe'nin kaleme almış olduğu *Tipoloji Filolojiyi Besler Mi? (Orhun Yazıtlarındaki küçük tegme- Yapısı İçin Tipolojik Kanıtlar)* adlı çalışmadır. Bu çalışmada Gökçe, *kuçık tegme-* yapısını anlamlandırma sorununu dile getirmiştir.

Bölümün bir diğer çalışması Kenan Azılı'nın kaleme almış olduğu *Ortaklık Metaforu ve Eski Türkçe Durum Kategorisindeki Görünümü* adlı çalışmadır. Bu çalışmada ortaklık metaforuyla ilgili dilbilimcilerin görüşlerini sunan Azılı, Türkçede ortaklık metaforu hakkında bilgi vermiştir. Eski Türkçede instrumental ve komütatif işaretleycileri örnekleriyle sunmuştur. Sonuç kısmında Türk dilindeki ortaklık metaforunun gelişim süreci hakkında bir tablo çıkarmıştır.

Kitabın sekizinci ve son bölümü *Moğolistan'da Eski Türkçe Çalışmaları* adlı bölümdür. Bu bölümde Şaban Doğan'ın kaleme almış olduğu *Ser-Odjav Namsrai (1923-1990) ve Çalışmaları* adlı bir çalışma yer almaktadır. Bu çalışmada Doğan, Ser-Odjav Namsrai'nin hayatı ve akademik kariyeri hakkında bilgi verdikten sonra yazarın 1923 yılından 1990 yılına kadar yapmış olduğu monografi, ortak yayım, broşür, editörlük, derleme, eleştiri, makale ve bildiriler, diğer dillerde ortak yayımları, makale ve bildiri çalışmalarını sunmuştur.

Çalıştayın düzenleyicilerinden olan Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Yıldız'ın editörlüğünde yayınlanan *Eski Türkçenin İzinde* adlı kitap Türklük Bilimi çalışmalarına katkı sağlamıştır.